

УДК 631.115.8

Рудік Наталя Михайлівна,
кандидат сільськогосподарських наук, доцент,
доцент кафедри економічної теорії і економіки підприємства
Одеського державного аграрного університету
ORCID: 0000-0002-6825-6729
Natalya.m.rudik@ukr.net

НАУКОВО-ОСВІТНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОЇ КООПЕРАЦІЇ

Анотація

У статті проаналізовано особливості становлення та організації науково-освітньої підтримки розвитку сільськогосподарської кооперації. На підставі проведеного ретроспективного аналізу розвитку кооперативної освіти в Україні відзначена важливість міжнародного досвіду в формуванні кооперативів та розвитку кооперативної освіти. Досліджено основні фактори зовнішнього і внутрішнього середовища, що формують та обумовлюють розвиток науково-освітніх послуг для підготовки менеджерів кооперативів та кооперативних об'єднань. Відзначено еволюційний характер розвитку кооперативної освіти і взаємообумовленість його впливом зовнішніх умов й вектором розвитку економіки та сільськогосподарських кооперативів. Встановлено що кооперативна ідея в Україні впродовж 150 років становлення не мала ефективної, послідовної державної підтримки, у наслідок чого переваги кооперативної моделі аграрного підприємництва залишаються нереалізованими. Вагомим недоліком є відсутність системної фахової підготовки менеджерів кооператорів, кооперативних лідерів, поінформованості громадськості про переваги такої моделі підприємництва. Зазначено, що найбільший вплив на розвиток кооперативної освіти матимуть законодавче забезпечення сільськогосподарської кооперації, та формування державної програми фінансової підтримки розвитку і реалізації кооперативної освіти. Обґрунтовано необхідність забезпечення кооперативної освіти шляхом поєднанням складових безперервного освітнього процесу - інформація, освіта, підвищення кваліфікації, консультування. Указано на відсутність чітко визначеної моделі розвитку сільськогосподарської кооперації, а відтак і кооперативної освіти. Визначено необхідність вдосконалення законодавчо-правового регулювання, виваженої національної стратегії подальшого розвитку отримання науково-освітніх послуг, розробка програм заохочення кооператорів до навчання, обміну досвідом, формування дієвих регіональних інноваційних центрів з дорадчими консультативними послугами, запровадження підготовки фахівців сільськогосподарської кооперації у вищих аграрного профілю, програми стажування за кордоном.

Ключові слова: сільськогосподарський кооператив, кооперативна освіта, сільськогосподарська кооперація,

UDC 631.115.8

Rudik Natalia M.,
Candidate of Agricultural Sciences, Associate Professor,
Associate Professor of the Department of Economic Theory
and Enterprise Economics
Odessa State Agrarian University
ORCID: 0000-0002-6825-6729
Natalya.m.rudik@ukr.net

SCIENTIFIC AND EDUCATIONAL ASPECTS OF THE DEVELOPMENT OF AGRICULTURAL COOPERATION

Abstract

The purpose of the article is to analyze the peculiarities of the formation and organization of scientific and educational support for the development of agricultural cooperation.

The scientific novelty. Based on the retrospective analysis of the development of cooperative education in Ukraine, the importance of international experience in the formation of cooperatives and the development of cooperative education was noted. The main factors of the external and internal environment that form and determine the development of scientific and educational services for the training of managers of cooperatives and cooperative associations have been studied. The evolutionary nature of the development of cooperative education and its interdependence with the influence of external conditions and the development vector of the economy and agricultural cooperatives are noted. It was established that the cooperative idea in Ukraine during the 150 years of its formation did not have effective, consistent state support, as a result of which the advantages of the cooperative model of agrarian entrepreneurship remain unrealized.

A significant drawback is the lack of systematic professional training of managers of cooperators, cooperative leaders, public awareness of the advantages of this business model. It is noted that the greatest influence on the development of cooperative education will be provided by the legislative provision of agricultural cooperation and the formation of a state program of financial support for the development and implementation of cooperative education. The need to provide cooperative education by combining the components of a continuous educational process - information, education, advanced training, counseling - is substantiated. It is pointed out that there is no clearly defined model for the development of agricultural cooperation, and therefore cooperative education.

Conclusions. The need to improve legislative and legal regulation, a balanced national strategy for the further development of obtaining scientific and educational services, the development of programs to encourage cooperators to study, exchange of experience, the formation of effective regional innovation centers with advisory consultative services, the introduction of training of agricultural cooperation specialists in agrarian universities, programs of internship abroad.

Key words: agricultural cooperative, cooperative education, agricultural cooperation.

Постановка проблеми. Головним трендом світового аграрного ринку залишається зростання попиту на різні види аграрної продукції і продовольчих товарів, що є наслідком демографічних змін. За прогнозами світової Продовольчої і сільськогосподарської організації (Food and Agriculture Organization of the United Nations — FAO), до 2050 року при збереженні нинішньої динаміки і темпів росту населення планети збільшиться до 9,7 млрд осіб [1]. Це зумовлює потребу нарощування обсягів виробництва продовольства. Одним із найбільших у світі виробників сільськогосподарської продукції є Україна, однак її аграрний сектор представлений великою кількістю дрібних товаровиробників: фермерських господарств, особистих селянських, фізичних осіб – сільськогосподарських товаровиробників, їх питома вага у загальному виробництві продукції сільського господарства перевищує 50%, що

стримує запровадження сучасних технологій та формування великотоварних партій продукції [2].

В сучасному світі сільськогосподарська кооперація розглядається як перспективна форма інноваційної діяльності.

Світова практика розвитку кооперації демонструє її високу результативність. Послугами кооперативних форм користується половина населення планети. У світі працює Міжнародний кооперативний альянс, до якого входять 292 кооперативні організації з 95 країн, представляючи інтереси понад мільярда людей, а на кооперативних підприємствах працює понад 250 мільйонів осіб. У 120 країнах із різним ступенем розвитку економіки нараховується близько 850 мільйонів кооперативів, а оборот кооперативних підприємств становить 2,2 трильйони доларів [3].

В країнах ЄС налічується близько 250 тисяч кооперативів, а частка сільськогосподарських кооперативів на аграрному ринку ЄС становить 40–50%. Обсяг річного обороту 10 найбільших фермерських кооперативів становить понад 93 мільярди доларів, що майже дорівнює річному ВВП України [4].

Кооперативне середовище України станом на 2022 рік було представлено 28 тисячами кооперативів, серед них 1274 сільськогосподарських виробничих, 1001 обслуговуючих сільськогосподарських кооперативів, 776 споживчих кооперативів [5].

Аналіз та оцінювання становлення й розвитку сільськогосподарських кооперативів дозволяє розглядати їх як найперспективнішу організаційно-правову форму з колективною власністю, добровільною працею, взаємодопомогою, гуманними, моральними відносинами. Саме поєднання соціального та економічного аспектів визначають унікальність кооперації. Соціально-економічна складова покликана першочергово сприяти покращенню добробуту, в першу чергу, сільського населення й розвитку сільських територій. Історичний досвід засвідчує що ефективна діяльність сільськогосподарських кооперативів можлива шляхом підвищення рівня знань і вдосконалення практичних навичок сільського населення та сільськогосподарських товаровиробників.

Відсутність професійних фахівців, неефективні технологічні та управлінські рішення, використання застарілих, науково необґрунтованих технологій відобразились не лише на розвитку кооперативів, ефективності їх діяльності і досягненні очікуваного результату, але і на тривалості функціонування кооперативів.

Із 1279 зареєстрованих сільськогосподарських кооперативів в Україні у 2021 році реально працювало 735, і їх частка на ринку сільськогосподарської продукції становила близько 1% [4].

Відсутність базових знань та навичок членів кооперативу із ведення такої форми бізнесу, недостатня забезпеченість освітніми й консультаційними центрами є однією з причин стримування реалізації кооперативної ідеї.

Поліпшення матеріальних умов та підвищення освітнього рівня кооператорів передбачається його Статутом. Особливості формування,

становлення та розвитку кооперативної освіти, з урахуванням внутрішніх та зовнішніх соціально-економічних факторів формування та функціонування самих сільськогосподарських кооперативів, сучасний стан її в Україні, визначають актуальність цих дослідження.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Основа в дослідженні кооперації в Україні була закладена працями: М. Левитського, М. Туган-Барановського. Значний внесок в дослідження проблем впровадження кооперативної ідеї зробили та відобразили в своїх працях такі науковці як В. Зіновчук, Р. Корінець, М. Малік, О. Саковська та інші.

Але незважаючи на їх науково-практичний внесок необхідність забезпечення розвитку кооперативної освіти потребують подальшого вивчення особливостей її становлення й розвитку в умовах трансформації національного та глобального соціально-економічного середовища.

Метою статті є дослідження особливостей та специфіки становлення й розвитку кооперативної освіти, підвищення її рівня з урахуванням взаємозв'язку з розвитком сільськогосподарської кооперації, та впливу основних факторів зовнішнього і внутрішнього середовища в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. В агропромисловому комплексі України створюється близько 18 відсотків валової доданої вартості держави та задіяно близько 17% працездатного населення [5].

Основу функціонування агропромислового комплексу України, складають такі господарські формування як особисті селянські господарства, фермерські господарства, сільськогосподарські підприємства, аграрні холдинги. Їх розвиток відбувається шляхом об'єднання та інтеграції, а основними механізмами інтеграції виступають кооперація та корпоратизація.

Відповідно теоретико-методологічних основ кооперація є сукупністю відносин і взаємодій. Виникнення кооперації обумовлює взаємодія кооперативної ідеї та практичної діяльності. Ефективним розвиток сільськогосподарської кооперації може бути, якщо задіяти в повній мірі фактори та резерви її організації й функціонування, правового регулювання, інформування, що неможливе без забезпечення відповідного освітнього рівня кооператорів.

Актуальним залишається вивчення й узагальнення досвіду функціонування кооперації та формування кооперативної освіти в сільському господарстві зарубіжних країн.

Свою ефективність кооперації довели в багатьох країнах, світовими лідерами визнано такі форми об'єднань в Японії і США. Грошовий оборот 96 найбільших агрокооперативів у світі становить \$800 млрд., а найбільший кооператив [NH Nonghyup](#) функціонує в Південній Кореї. Концепція кооперативів є особливо вигідною для переважно дрібних сільськогосподарських товаровиробників [6].

У країнах ЄС сільськогосподарські кооперативи забезпечують 57 відсотків виробництва молочної та 42 відсотки плодоовочевої продукції. У таких країнах, як Австрія, Данія, Нідерланди та Швеція у

сільськогосподарських кооперативах виробляється понад 90 відсотків молока та понад 50 відсотків плодоовочевої продукції [7].

Країною в якій кооперація досягла майже культу та підтримується на всіх рівнях й особливо – на державному, розглядається Японія, фермерські кооперативи якої збувають близько 90% усієї сільгосппродукції, виробленої в країні і в них об'єднано 91% фермерів.

В структурі організаційно-правових форм господарювання України питома частка кооперативів – 25%, із яких сільськогосподарські становлять лише 8,7%. Законодавство України до 2021 року класифікувало сільськогосподарські кооперативи на виробничі та обслуговуючі, їх частка була невеликою – 4,0 та 4,7%, відповідно [8].

Вони формують велику потребу у висококваліфікованих спеціалістах.

Підвищення освітнього рівня кооператорів передбачається Статутом кооперативу. Проте можливості кооперативу в фінансовому забезпеченні освіти кооператорів визначаються в першу чергу становленням та розвитком самих сільськогосподарських кооперативів і безперечно рівнем державної підтримки.

Динаміка розвитку та функціонування сільськогосподарських кооперативів в Україні не мала однозначної й стійкої тенденції. За період з 2011 до 2019 року, відбулося зменшення числа сільськогосподарських виробничих кооперативів з 1297 до 1005, тоді як число сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів зросло з 808 до 1207 одиниць. Водночас зареєстрована кількість сільськогосподарських кооперативів не означала їх фактичного функціонування.

Динаміка розвитку кооперативів в Україні в перехідній та ринковій економіці з даними офіційної статистики представлена на рис.1.

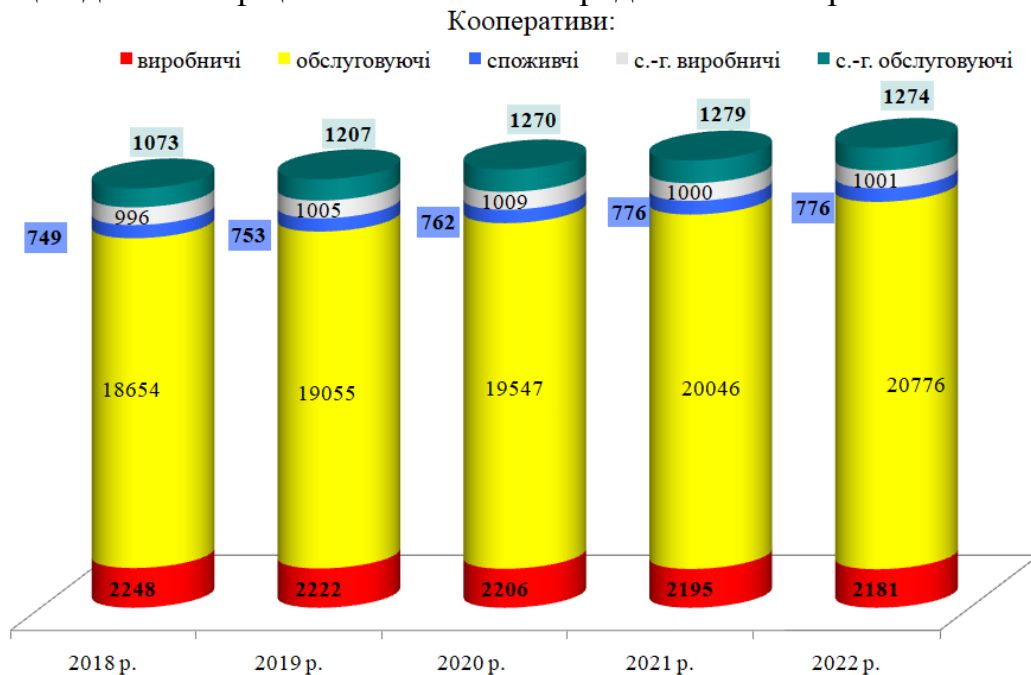

Рис 1. Динаміка розвитку кооперативів в Україні

Джерело: сформовано автором за даними Державної служби статистики України

[7].

Незважаючи на майже 155 літню історію сільськогосподарської кооперації України вона продовжує знаходитися на етапі поширювання. Чинниками, що обумовили таку тенденцію і відобразились на етапах її розвитку є: відмова від засадничих демократичних принципів функціонування кооперації, підпорядкування в різні історичні періоди державним структурам, перевага ідеологічних ідей над ідеалістичною, примусова колективізація сільського господарства, відсутність концепції розвитку такої форми підприємництва, низька поінформованість про його переваги, недостатність програм державної підтримки.

Кооперативні ідеї реалізуються у конкретному соціумі і взаємодії з правовою ідеологією.

Характерною ознакою світового розвитку кооперації є те, що в одній окремо взятій країні він відбувся відповідно до певної історичної ситуації, й водночас її поступ характеризувався сталістю кооперативних принципів, майже однакових для всіх країн [9].

Реалізація кооперативної ідеї, яка досить ускладнена в Україні потребує необхідного освітнього рівня для наукового, організаційного супроводу формування нових аграрних відносин, реалізації соціально-економічного потенціалу. Низький рівень професійності менеджменту кооперативів, професійних знань сучасних технологій виробництва продукції тваринництва та рослинництва, зберігання й переробки, організаційної й управлінської специфіки такої форми підприємництва як кооператив, які є стримуючими чинниками можуть бути усуненні шляхом забезпечення кооперативної освіти на інноваційних засадах.

В соціально-історичному розрізі першим етапом формування теоретичних засад кооперативного виховання і навчання була система кооперативної самодопомоги, розроблена в 1828 році У. Кінгом і представлена ним у 28 номерах журналу «Кооператор». Створення гуртових товариств, спілок кооператорів спонукало до розвитку обміну досвідом кооперації, ідей та принципів діяльності. З метою поширення кооперативних ідей на міжнародному рівні в 1835 р. у Лондоні було засновано Асоціацію всіх класів і всіх націй.

Принцип – сприяння освіті був серед запропонованих членами «Товариства справедливих новаторів Рочдейлу» в 1844 р. принципів кооперації, які склали основу принципів світового кооперативного руху.

Кооперативний рух у сферу міжнародних відносин, обміну досвідом був включений створенням Міжнародного кооперативного альянсу (МКА) в 1895 р. у Лондоні. МКА був об'єднанням кооперативних організацій Англії, Франції, Італії, Бельгії, Голландії, Швейцарії, Сербії, Данії, США, Австрії, Індії, Аргентини, Австро-Угорщини [9].

Обов'язкове надання знань з основ землеробства передбачала за своїм статутом перша хліборобська артіль, заснована у с. Федвар на Херсонщині Миколою Левитським у 1894 р., будучи товариством спільного обробітку землі.

Свою успішну діяльність супроводжувало влаштуванням доповідей і курсів для селян для поширення найновіших знарядь праці відоме хліборобське товариство «Сільський господар» створене у 1898 р. в м. Олеську. На Львівщині до 1910 р. воно мало 85 філій, та майже 12500 членів кооперативу. Поінформованість спільноти сприяла поширенню та розвитку кооперативної ідеї.

Лідером і теоретиком кооперативного руху загально визнано професора Миколу Туган - Барановського. Він був одним з організаторів першого з'їзду кооператорів, який забезпечив створення Українського центрального кооперативного комітету (УЦКК) з повноваженнями щодо організації та координації кооперативного руху в Україні. Соціальна складова кооперування ним трактувалась як «душа кооперативу полягає в його соціальній місії, в реалізації кооперативних принципів і цінностей, у кооперативній ідеології». Соціальна основа кооперації була складовою значної частини його робіт [10].

З метою забезпечення успішної діяльності сільськогосподарських товариств, для них були розроблені: інструкції, зразки статутів, різні посібники з практичними порадами. При кооперативних товариствах створювались школи та курси з метою пропаганди колективних форм господарювання. Надання базових знань, консультативної інформації стало поштовхом для розвитку кооперативів.

Як відомий економіст, міністр фінансів в уряді Української Центральної Ради, голова УЦКК М.І. Туган - Барановський став ініціатором організації вищого навчального закладу для підготовки кадрів кооперації. Перший Український кооперативний інститут (УКІ) відкрився 1 січня 1920 р. і отримав ім'я професора М.І. Туган - Барановського.

Варто визнати, що гарний початок формування теоретичних та практичних засад кооперування був знищеним в умовах командно-адміністративної системи радянського періоду, перевагу отримали ідеологічні догми, а демократичні принципи розбудови кооперації були знівельовані. Наслідки дії цих чинників зберегли свій негативний вплив і на теперішній час. Розвиток сільськогосподарської кооперації в Україні продовжує залишатися на етапі формування, а відтак в напрацюванні дієвих оперативних рішень в аспекті кооперативної освіти великого значення набуває врахування досвіду країн, що мають сформований кооперативний сектор.

Тому в сучасному світі кооперативна освіта з урахуванням розвитку сільськогосподарської кооперації розглядаються в двох аспектах: врахування міжнародного досвіду, набутого успішними країнами, напрацювання власних освітніх послуг з урахуванням національних соціально-економічних чинників відповідно сьогодення.

В сучасній змішаній економічній системі України реалізуються кооперативні ідеї через діяльність, здійснювану на основі системи, визнаних міжнародною спільнотою, кооперативних принципів з урахуванням національного законодавчо-правового регулювання.

Відповідно законодавства України основними видами діяльності сільськогосподарського кооперативу передбачено: виробництво, переробка, заготівля, закупівля, зберігання, збут, продаж сільськогосподарської продукції, постачання засобів виробництва і матеріально-технічних ресурсів та інші види сервісного обслуговування членів кооперативу, зокрема надання технологічних, транспортних, меліоративних, ремонтних, будівельних послуг, послуг з ветеринарного обслуговування тварин і племінної роботи, з бухгалтерського обліку і аудиту, науково-консультаційного обслуговування. Реалізація ідей за цими видами діяльності потребує базових знань відповідно цієї форми підприємництва та їх вдосконалення.

В статті 31 Закону «Про сільськогосподарську кооперацію» № 819-IX від 21.07.2020 відмічено що кооперативна освіта є одним із пріоритетних завдань сільськогосподарського кооперативу. Забезпечення здійснення її покладається на органи управління сільськогосподарського кооперативу, а загальні збори сільськогосподарського кооперативу щороку оцінюють стан розвитку кооперативної освіти та її вплив на розвиток кооперативу [11].

Отже теоретично кооперативна освіта розглядається як здійснення заходів щодо навчання та підвищення кваліфікації членів сільськогосподарських кооперативів, членів органів управління і найманих працівників кооперативів у сфері діяльності сільськогосподарського кооперативу для підвищення ефективності його господарської діяльності.

Однією з ключових проблем є фінансування кооперативної освіти в практичній площині, адже законодавчо визначено що фінансування заходів кооперативної освіти здійснюється за рахунок коштів фонду розвитку сільськогосподарського кооперативу. Так відповідно статті 21. п.4 фонд розвитку формується за рахунок вступних, членських (за наявності) внесків та відрахувань від фінансового результату (прибутку) сільськогосподарського кооперативу, що залишається після сплати податків, зборів та інших обов'язкових платежів, передбачених законом, а також за рахунок інших не заборонених законом надходжень. Наявні фінансові можливості більшості кооперативів, особливо на етапі їх становлення, не дозволяють виділити кошти на кооперативну освіту, хоча знання кооператорам потрібні уже на початкових етапах реалізації кооперативної ідеї. Це оформлення документів, проведення зборів, виготовлення бізнес-плану, організації діяльності, прийняття управлінських рішень, контролю, подачі звітності, правовий супровід.

Одним із шляхів фінансування кооперативної освіти можна розглядати сільськогосподарські кооперативні об'єднання та громадські спілки, утворені з метою сприяння розвитку сільськогосподарської кооперації. Однак реально це ускладнено їх фінансовими можливостями. Інституціональна зрілість кооперативного сектору України значно менша порівняно з міжнародним.

Країни з позитивним досвідом розвитку кооперації підтримку сільськогосподарської дорадчої діяльності розглядають як один з найважливіших інструментів стимулювання розвитку малого підприємництва, кооперації, розвитку сільських територій.

В умовах високо інтенсивної, інноваційної економіки ускладнюється управління кооперативом, тому підвищення кваліфікації спеціалістів і керівників кооперативів з питань менеджменту, фінансової роботи, підготовки кадрів розглядається як пріоритетний напрям Міжнародного кооперативного альянсу

В Україні, згідно державного Реєстру, на постійній основі надають дорадчі послуги лише 692 професійних сільськогосподарських дорадників, а також 777 експертів-дорадників. Відсутні програми заохочення кооперативів до навчання обміну досвідом на регіональному і національному рівнях.

Міжнародний досвід свідчить – моделі багатофункціонального сільського господарства з вагомою часткою сільськогосподарських кооперативів є запорукою забезпечення конкурентоспроможності дрібних та середніх товаровиробників й ефективного використання ресурсів, поєднання приватних та публічних інтересів. Важливою запорукою успішної діяльності кооперативів є відповідне виробничо-технічне забезпечення, впровадження наукових досягнень, зміна системи управління.

Вирішальною умовою у визначенні пріоритетної цілі економічного розвитку підприємства має стати не максимізація позитивного фінансового результату підприємницької діяльності, а створення платформи для нарощування економічного потенціалу в довготерміновій перспективі [12].

Серед основних напрямів розвитку мікро та малих агропідприємств виділяють інноваційний шлях розвитку, надання консультацій і бізнес-тренінгів стосовно сучасних методик та викликів ведення агробізнесу по-новому та удосконалення державної підтримки [13].

Кооперація несе в собі великий потенціал адаптації виробників до постійно мінливих економічних умов [14].

Сільськогосподарська кооперація є однією з найважливіших умов як збереження інноваційної форми організації виробництва (малих та великих фермерських господарств), так і їх успішного розвитку [15].

Визнаючи значення кооперативів у створенні робочих місць, мобілізації ресурсів, залученні інвестицій та їхній внесок в економіку, держава Україна вдосконалює законодавство й нормативно-правові акти про сільськогосподарську кооперацію. Проте напрацьованих механізмів, що сприяють створенню й зміцненню кооперативів на національному й місцевому рівнях з дотриманням визнаних кооперативних цінностей й принципів недостатньо.

Відповідно до Програми «Бачення 2020 року», прийнятої Генеральною Асамблеєю Міжнародного Кооперативного Альянсу, кооперативи до 2020 р. мали стати: визнаним лідером у галузі економічної, соціальної й екологічної усталеності; моделлю, якій нададуть перевагу прості люди; найбільш зростаючою формою бізнесу. Нею було передбачено п'ять основних складових: кооперативна бізнес модель краща, тому що вона дає людям можливість участі (Участь); кооперативна бізнес модель краща, тому що вона створює економічну, соціальну й екологічну сталість (Сталість); кооперативна бізнес

модель краща, тому що вона, будучи ідентичною (визначається цінностями й принципами кооперації), розміщує людину в основу процесу прийняття рішень і надає великий смисл чесної гри у світову економіку (Ідентичність); кооперативна бізнес модель потребує гарантованих сприятливих правових норм для свого росту (Правові рамки); кооперативна бізнес модель потребує кооперативного капіталу зі строгим членським контролем (Капітал).

Всі ці п'ять складових проекту взаємопов'язані між собою й становлять його цілісність та є основою для поінформованості та пропагування громадськості про кооперативну модель ведення бізнесу.

У країнах Прибалтики протягом 3-5 років держава надає кооперативним об'єднанням податкові преференції, виплачує заробітну плату працівникам, вносить 25% до статутного капіталу чи надає товарний кредит і через держзамовлення гарантує ринок збуту.

Україна може також застосувати форми підтримки кооперативів використовувані у країнах ЄС, а саме законодавче унормування: база створення і функціонування кооперативних структур; оплати праці спеціалістів кооперативів упродовж 3-х років становлення з державного бюджету; консультаційна підтримка, навчання, підготовка кадрів. Для навчання кооперативних кадрів розробляють і реалізують спеціальні освітні програми, надають підтримку кооперативним навчальним закладам, проводять «круглі столи», семінари, конференції з обміну досвідом кооперативної діяльності, збирають й узагальнюють інформацію про нові види послуг та набутки кооперативного менеджменту, які існують в різних країнах тощо.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Система кооперативної освіти є потужною складовою розвитку сільськогосподарської кооперації, вона формувалася й зазнавала змін та трансформацій, будучи тісно пов'язаною із розвитком кооперативного руху та і з розвитком державної підтримки. Проведений ретроспективний аналіз розвитку кооперативної освіти в Україні показав важливість вивчення міжнародного досвіду в формуванні кооперативної освіти та розвитку кооперативів.

Еволюційний характер розвитку кооперативної освіти залежить від стану формування кооперативів й зовнішніх умов та вектору розвитку економіки. Кооперативна ідея в Україні не мала ефективної, послідовної державної підтримки. Поінформованість громадськості про переваги кооперативної моделі підприємництва низька. Вагомим недоліком є відсутність системної фахової підготовки менеджерів кооператорів, кооперативних лідерів.

Кооперативна освіта для повноцінного забезпечення ефективного розвитку сільськогосподарського кооперативу має реалізовуватись поєднанням складових – інформація, освіта, підвищення кваліфікації, консультування.

Найбільший вплив на розвиток кооперативної освіти матимуть подальше вдосконалення законодавчого забезпечення сільськогосподарської кооперації, та формування державної програми фінансової підтримки розвитку і реалізації кооперативної освіти. Натепер відсутня чітко визначена модель розвитку сільськогосподарської кооперації, а відтак і кооперативної освіти.

Існує необхідність вдосконалення законодавчо-правового регулювання, вираженої національної стратегії подальшого розвитку отримання науково-освітніх послуг, розробка програм заохочення кооператорів до навчання, обміну досвідом, формування дієвих регіональних інноваційних центрів з дорадчими консультативними послугами, запровадження підготовки фахівців сільськогосподарської кооперації у вишах аграрного профілю, програми стажування за кордоном.

Подальші дослідження будуть проводитись в напрямку реалізації просвітницької діяльності на предмет сільськогосподарської кооперації як форми підприємництва.

Список літератури:

1. Глобальні тренди світового агроринку. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichni-hektar/item/7958-hlobalni-trendy-svitovoho-ahrorynku.html> (дата звернення: 12.11.2022).
2. Рудік Н.М. Проблеми розвитку сільськогосподарської кооперації: макроекономічний аспект. *Таврійський науковий вісник*. Серія: Економіка. Випуск 5, 2021. С.47-58. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/issue/view/5>
3. Кооперативи-гіганти: як об'єднання фермерів стали національними лідерами. Аграрне інформаційне агентство. 2016. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/kooperativi-giganti-ak-obednanna-fermeriv-stalinacionalnimi-liderami> (дата звернення: 12.11.2022).
4. Сергій Лабазюк: Сільськогосподарська кооперація потребує перезавантаження: Agravery.com URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/sergij-labazuk-sogodni-v-ukraini-nemaє-zodnogo-uspisnogo-silskogospodarskogo-kooperativu> (дата звернення 14.12.2022)
5. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <https://ukrstat.gov.ua/> (дата звернення 12.12.2022).
6. Як працюють аграрні кооперативи в різних країнах URL: <https://carefield.com.ua/blog/id/jak-pracjujut-agrarni-kooperativi-v-riznih-krajinah-136/> (дата звернення 12.12.2022).
7. В Україні зростає кількість обслуговуючих кооперативів, – Віктор Шеремета _ Кабінет Міністрів України. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-zrostaye-kilkist-obslugovuyuchih-kooperativiv-viktor-sheremeta> (дата звернення 12.12.2022).
8. Рудік Н. М. Історичний аспект розвитку сільськогосподарської кооперації. *Агросвіт*. 2021. № 9-10. С. 38–45. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3434&i=5> (дата звернення: 12.11.2022)
9. Малік М.Й. Науково-методичне забезпечення розвитку кооперації в аграрній сфері економіки Економіка АПК, 2010, №12 С.104. URL: http://www.eapk.org.ua/contents/2014/09/103_C.108
10. Туган-Барановський М. І. Кооперація, соціальні основи її та мета. Київ : Дніпро-союз, 1918. 420 с

11. Закон України “ Про сільськогосподарську кооперацію ” № 819-IX від 21.07.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (дата звернення 25.11.2022).

12. Шабатура Т.С. Стратегічні напрями реалізації економічного потенціалу підприємства. *Галицький економічний вісник*. ТНТУ, 2019. Том 58. № 3. С. 105-115. URL: <http://lib.osau.edu.ua/jspui/handle/123456789/2601> (дата звернення 25.11.2022).

13. Шевченко А.А., Петренко О.П. Сучасний стан розвитку мікро та малого агробізнесу в Україні. *Agricultural and Resource Economics*. Електронне наукове фахове видання. Vol 6, No 1 (2020). С. 146-160. URL: <http://lib.osau.edu.ua/jspui/bitstream/123456789/2709/1/Сучасний%20стан%20розв%20итку%20мікро%20та%20малого%20агробізнесу%20в%20Україні.pdf> (дата звернення 25.11.2022).

14. Зіновчук В. В. Організаційно-правові засади становлення сільськогосподарської кооперації в Україні. *Вісник Житомирського національного агроекологічного університету*. 2012. № 1 (2) С.3-12).URL: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/1857>

15. Саковська О. М. Диверсифікація діяльності як основа розвитку сільськогосподарських кооперативів. *Агросвіт*. 2020. № 7. С. 48–54. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3142&i=6> (дата звернення 25.11.2022).

References:

1. Global trends of the world agricultural market. URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ekonomichnyi-hektar/item/7958-hlobalni-trendy-svitovoho-ahrorynku.html> (access date: 11.12.2022).

2. Rudik N. Problems of development of agricultural cooperation: macroeconomic aspect. *Tavriysk scientific bulletin. Series: Economy*. Issue 5, 2021. P.47-58. URL: <http://www.tnv-econom.ksauniv.ks.ua/index.php/journal/issue/view/5>

3. Giant Cooperatives: How Farmer Associations Became National Leaders. *Agrarian information agency*. 2016. URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/kooperativi-giganti-ak-obednanna-fermeriv-stalinacionalnimi-liderami> (date of access: 12.11.2022).

4. SergiyLabaziuk: Agricultural cooperation needs a reboot: *Agroversy.com* URL: <https://agravery.com/uk/posts/show/sergij-labazuk-sogodni-v-ukraini-nemaє-zodnogo-uspisnogo-silskogospodarskogo-kooperativu> (date access 14.12.2022)

5. Official website of the State Statistics Service of Ukraine. url. <http://www.ukrstat.gov.ua> (access date 12.12.2022).

6. How agricultural cooperatives work in different countries URL. <http://carefield.com.ua/blog/id/jak-pracjujut-agrarni-kooperativi-v-riznih-krajinah-136/> (access date 12.12.2022).

7. The number of service cooperatives is growing in Ukraine, - Viktor Sheremeta _ Cabinet of Ministers of Ukraine. url. <https://www.kmu.gov.ua/news/v-ukrayini-zrostaye-kilkist-obslugovuyuchih-kooperativiv-viktor-sheremeta>

8. Rudik N. Historical aspect of the development of agricultural cooperation. *Agroworld* 2021. No. 9-10. P. 38–45. <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3434&i=5>
9. Malik M. Scientific and methodological support for the development of cooperation in the agrarian sector of the economy. *Economy of the APC*, 2010, No. 12, p. 104. URL: <http://www.eapk.org.ua/contents/2014/09/103> P.108
10. Tugan-Baranovsky M. *Cooperation, its social foundations and purpose*. Kyiv: Dnipro Union, 1918. 420 p
11. Law of Ukraine "On Agricultural Cooperation" No. 819-IX dated July 21, 2020. URL. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/819-20#Text> (date of application 25.11.2022).
12. Shabatura, T. (2019) Strategic trends of implementation of enterprise economic potential: *Galician ekonomik journal*, No 3 (58), 2019 https://doi.org/10.33108/galicianvisnyk_tntu2019.03
13. Shevchenko, A., & Petrenko, O. (2020). Suchasnyi stan rozvytku mikro ta maloho ahrobiznesu v Ukraini [The current state of development of micro and small agribusiness in Ukraine]. *Agricultural and Resource Economics*, no 6, pp/146—160 [in Ukrainian].
14. Zinovchuk, V. V. (2010), Organizational and legal principles of establishing an agricultural cooperation in Ukraine. vol. 1, pp. 3-12 URL: <http://ir.znau.edu.ua/handle/123456789/1857> (29 11.2022).
15. Sakovska, O. (2020), “Diversification of activities as a basis for the development of agricultural cooperatives”, *Agrosvit*, vol. 7, pp. 48–54. URL: <http://www.agrosvit.info/?op=1&z=3142&i=6> (access date 12.12 2022).